

Informacijos šaltinių naudojimas Lietuvos vietiniuose laikraščiuose pateikiant piniginės socialinės paramos skirstymo pertvarkos aktualijas: žurnalistų profesionalizacijos prielaidos

Džina Donauskaitė

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto
 Žurnalistikos instituto doktorantė
 Maironio g. 7, Vilnius
 El. paštas: dzina.donauskaite@kf.vu.lt

Šiame straipsnyje, išanalizavus šiuolaikines žurnalistinio profesionalumo sampratos kaitos struktūrines prielaidas ir naujas profesionalizacijos kryptis informacijos šaltinių naudojimo aspektu, atskleidžiamos Lietuvos vietinės spaudos žurnalistų informacijos šaltinių naudojimo tendencijos. Tiriamas žurnalistų informacijos šaltinių naudojimas pateikiant 2012 m. penkių rajonų savivaldybėse įgyvendintą piniginės socialinės paramos skirstymo pertvarką, kuri buvo dabar jau nacionaliniu mastu vykdomos skurdo mažinimo politikos reformos (decentralizacijos) eksperimentinis etapas. Taikant tinklo analizės metodą atskleidžiama, jog vietinės spaudos žurnalistų tinklas yra siauras, o informacijos šaltinių diversifikacija naujomis profesionalizacijos kryptimis yra maža. Tai rodo nepakankamą vietos žurnalistų profesionalumą, kuris jau netrukus gali tapti kliūtimi užtikrinant analizuotų žiniasklaidos organizacijų veiklos tęstinumą.

Reikšminiai žodžiai: žurnalistų profesionalumas, profesionalizacija, informacijos šaltinių įvairinimas, piniginė socialinė parama, vietinė spauda.

Gebėjimas tinkamai disponuoti gausiais ir įvairiais informacijos šaltiniais yra aukšto žurnalistinio profesionalumo požymis. Sykiu tai yra ir profesionalizacijos* matas, kuriuo remiantis galima vertinti žiniasklaidos vaidmenį atliekant tokias funkcijas kaip gyventojų visapusiško ir išsamaus informavimo, pilietinės valdžios kontrolės ar bendruomenės socializacijos.

* Žurnalistinio profesionalumo sąvoka apima žurnalistikos teorijos ir profesinės bendruomenės pripažįstamus veiklos tobulumo standartus (į kuriuos įeina profesiniai metodai, principai, etika ir praktika), o profesionalizacija žymi procesą ir būdus, kuriais profesionalumas įveiksinamas.

Politinės santvarkos transformaciją patyrusiame pokomunistiniame regione žurnalistų profesionalizacija nėra nauja tema – ji įvairiais aspektais domina žurnalistikos ir žiniasklaidos tyrėjus (pvz., Mažylė, 2012; Balčytienė, Lauk, 2009; Lauk, 2009; Jakubowicz, Sükösd, 2008; Matonytė, 2008; Jakubowicz, 2007; Vaišnys, 2004 ir kt.). Ypač aktualia mokslo darbuose laikoma liberali pokomunistinių žiniasklaidos sistemų kritika, kurią pakurstė Hallin ir Mancini (2004) žiniasklaidos sistemų tipologija (pvz., Balčytienė, 2006; Salovaara, Juzefovics, 2012 ir kt.): aukštu žiniasklaidos darbuotojų profesionalizacijos ir žemo politinio

paralelizmo lygiais charakterizuojamas liberalus žiniasklaidos modelis daugelyje pokomunistines žiniasklaidos sistemas tiriančių mokslo darbų laikytas atskaitos tašku vertinti žurnalistų profesionalumą. Kritikuota, kad Lietuvos politinės sistemos transformacija iš autoritarizmo į liberalią demokratiją nelėmė liberalios žiniasklaidos sistemos sukūrimo. Išryškėjo žurnalistų profesinių santykių su politikos elitu klientelinis modelis (Jastramskis, 2012), o tai sietina su specifinio transformacijos metu pokomunistinėje erdvėje susiformavusio likvidaus politinio kapitalo poveikiu (Zasourski cit. Sparks, 2004: 44).

Vis dėlto, įkopus į trečiąjį nepriklausomybės dešimtmetį (ir iš esmės pertvarkius nacionalines žurnalistų rengimo ir profesinio tobulėjimo sistemas, sukūrus tarptautinių žurnalistinės kvalifikacijos kėlimo galimybių, išlavinus kelias laidas žurnalistų, neturinčių sovietinio patyrimo), profesionalizacijos būklės aiškinimas remiantis posovietinės transformacijos laikotarpio specifika jau yra nepakankamas.

Šiandien profesionalizacijos būklei ne tik Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje įtakos turi ekonominės globalizacijos lemiami komunikacijos ir informacijos sistemų pokyčiai. Jų poveikis žiniasklaidos sistemų tipologijoms ir pačioms skirtingą formavimosi trajektoriją turėjusioms žiniasklaidos sistemoms dar nėra daug teoriškai analizuotas (Bennett, 2013), tačiau lyginamieji žurnalistų profesinių praktikų kintančiose redakcijose tyrimų rezultatai, vertinant poveikį profesionalizacijos aspektu, atskleidžia žurnalistų deprofesionalizacijos tendencijas įvairių tipų, įskaitant ir liberalias, žiniasklaidos sistemose (pvz., Deuze, 2007; Örnebring, 2010; Plasser, 2005; Witschge, Nygren, 2009; Fortunati et al., 2009; Kri-

vovaz et al., 2012). Lietuvos žiniasklaidos sistema dėl liberalizuotos žiniasklaidos rinkos yra itin imli globaliu mastu vykstančiais kaitai – pavyzdžiui, Balčytienė (2008) parodo augančią Baltijos šalių žiniasklaidos turinio komercializaciją ir tendenciją profesinę praktiką grįsti informacijos vadybos, o ne visuomenės informavimo principais.

Deprofesionalizacijos ir kitos kaitos tendencijos kursto įvairių profesionaliosios žurnalistikos ateities prognozių. Curran (2010) jas skirsto į keturias grupes: 1) optimistines liberalias (prognozuojama, jog laisvojoje rinkoje profesionalioji žurnalistika bet kuriuo atveju ras kelių pasiekti jos poreikį turinčią auditoriją*, o liberaliam žiniasklaidos modeliui būdinga žurnalistinės profesionalizacijos samprata nepatirs didesnių pokyčių); 2) žurnalistikos renesanso (teigiama, jog interneto medija atveria naujų žurnalistikos metodų galimybių, kurios, pasibaigus skausmingam – dėl to, kad technologijos sudaro sąlygas drastiškam žurnalistų skaičiaus mažinimui – pereinamajam laikotarpiui, lems didesnę žurnalistų profesionalumą, ypač technologinio raštingumo aspektu**); 3) apokaliptines (tvirtinama, jog profesionalioji žurnalistika taip, kaip ji suprantama liberalaus modelio sistemose, išnyks, radikaliai keisis visuomenės informavimo principai: profesionalių žurnalistų

* Šiam požiūriui atstovauja *London School of Economics Polis* centro direktorius Charlie Beckett (žr. daugiau – Beckett, 2008). Diskutuojant apie žurnalistinio profesionalumo iššūkius Baltijos šalyse, siūloma stiprinti liberaliai suprantamą žurnalistinį profesionalumą ir jį palaikančias institucijas – savireguliacijos, atskaitymo būdus (žr., pvz., Balčytienė, 2008).

** Technologiniai pokyčiai, populiarėjanti interneto medija sukuria naują tiriamosios ir analitinės žurnalistikos metodą – duomenų žurnalistiką (angl. *data-driven journalism*). Aktualus interviu su vienu iš duomenų žurnalistikos praktikų Gavin Sheridan apie šį metodą: Donauskaitė, 2013.

vietą užims neprofesionalai, viešųjų ryšių, reklamos ir kiti komunikacijos specialistai, vis daugiau apeidami tarpininkus komunikuojantys interesų grupių atstovai, nevyriausybinės ir komercinės organizacijos, politikai ir piliečiai); ir 4) reformatoriškas (teigiama, jog galimi įvairūs profesionaliosios žurnalistikos kaitos ir išlikimo scenarijai – tiek sunykimo, tiek suklestėjimo, o tai iš esmės priklausoma nuo įgyvendinamos visuomenės informavimo politikos*). Viena šias prognozes vienijančių dimensijų yra žurnalistinio profesionalumo sampratos, kurios informacijos šaltinių naudojimo aspektu yra šio darbo objektas.

Profesionalumo būklei ir tendencijoms atskleisti aktualu paanalizuoti Lietuvos vietinės spaudos situaciją. Kaip ir visa spaudos rinka, vietinė spauda patiria dinamiškų permainų (mažėja galimybės padengti periodinės spaudos produkcijos sąnaudas pajamomis iš komercinės reklamos, ryškėja konkurencija su interneto informacijos kanalais, mažta leidinių skaičius). Lietuvos vietinės spaudos organizacijų veiklos tęstinumą iš dalies skatina Lietuvos regionų skaitmeninės atskirties ir kompiuterinio raštingumo problemos**. Šiandien vienas svarbiausių Lietuvos vietinės spaudos uždavinių – kokybiškos viešosios erdvės kūrimas nepriklausomai nuo auditorijos naudojimosi technologijomis galimybių ir įgūdžių. Žurnalistų gebėjimas profesionaliai disponuoti informacija šiandien gali tapti vietinės spaudos veiklos tęstinumo prielaida rytojui (Fancher, 2011).

* Svarstomos visuomenės informavimo politikos priemonės ir modeliai žurnalistikai kaip viešajai gėrybei subsidijuoti, pvz.: Downie, Shudson, 2009; Fancher, 2011, McChesney, 2012.

** Skaitmeninės atskirties Lietuvos regionuose išsamesnė analizė pateikiama šiame šaltinyje: Žilinskas, 2012.

Šio straipsnio tikslas – naujų profesionalizacijos kryptių aspektu įvertinti žurnalistų informacijos šaltinių naudojimą Lietuvos vietiniuose laikraščiuose. Tyrimui parinktas 2012 m. laikotarpis, kai penkiose Lietuvos rajonų savivaldybėse įgyvendintas svarbus ne tik vietiniu, bet ir šalies mastu skurdo mažinimo politikos reformos pirmasis etapas – pradėtas piniginės socialinės paramos skirstymo decentralizacijos eksperimentas. Piniginės paramos skyrimas, buvęs valstybės savivaldybėms vykdyti perduota funkcija, tapo savarankiška savivaldybių funkcija. Kad eksperimentą atliekančiose savivaldybėse ji būtų vykdoma aktyviai, sukurtos finansinės paskatos – nepaskirstyti socialinėms išmokoms išteklių galėjo likti savivaldybių biudžetuose ir naudojami vietos valdžios nuožiu. Šiame darbe analizuojama, kaip žurnalistai naudoja informacijos šaltinius penkiuose vietiniuose laikraščiuose – Raseinių, Akmenės, Panevėžio, Šilalės ir Radviliškio rajonų. Politinių sprendimų dėl išteklių skurdiesiems paskirstymo poslinkis iš centro į periferiją tapo svarbiu įvykiu nemažai daliai šių regionų gyventojų, bendruomenėse išaugo vietos žurnalistų rengiamos informacijos poreikis. Vietiniu lygmeniu vykstančios permainos turėjo potencialą padidinti vietinės žiniasklaidos vaidmenį: kaip bendruomenės informacijos šaltinio, vykdomos reformos bendruomeninės priežiūros ir kritikės institucijos, taip pat tarpininkės tarp vietos valdžios ir bendruomenės. Laikytina, jog būtent tokiomis sąlygomis gali geriausiai atsiskleisti žurnalistinio profesionalumo būklė ir potencialas.

Apžvelgus ir pagrindus objekto aktualumą ir ištirtumą, toliau šiame straipsnyje analizuojamos struktūrinės žurnalistinio profesionalumo kaitos prielaidos, apibrė-

žiamos naujos profesionalizacijos kryptys informacijos šaltinių naudojimo aspektu, pristatomas empirinio tyrimo metodas ir rezultatai, pateikiamos diskusinės idėjos ir išvados.

Struktūrinės profesionalizacijos kaitos žiniasklaidos rinkoje prielaidos

Žurnalistinio profesionalumo sampratos pokyčiams įtakos turi naujų komunikacijos technologijų skvarba, kuri lemia žiniasklaidos rinkos, informacijos vertės joje ir žiniasklaidos auditorijų naują apibrėžtį. Šie dėmenys laikytini struktūrinėmis sąlygomis, turinčiomis įtakos profesionalumui, jo sampratai, būklei ir profesionalizacijos procesui.

Pirma, rinkos pokyčiai turi įtakos žurnalistinės veiklos masto sumažėjimui ar net žurnalistinės veiklos pabaigai apskritai (Curran, 2010; Fancher, 2011; McChesney, 2012; OECD, 2010, p. 60). Liberalaus modelio žiniasklaidos sistemose (JAV, Didžiojoje Britanijoje), taip pat pokomunistinės Rusijos žiniasklaidos sistemoje tai ypač pasakytina apie vietinę periodiką, kitose (pvz., demokratinio korporatistinio modelio Suomijoje ir Švedijoje) traukiasi nacionalinė periodika, o vietinė spauda stiprėja (Krivovyaz et al., 2012; OECD, 2010). Regioninės, ypač vietinės žiniasklaidos priklausomybė nuo valdžios jai teikiamų įvairiomis formomis išteklių yra signalas, jog Lietuvoje regionų infrastruktūra per silpna, jog vietinės periodinės žiniasklaidos produkciją būtų buvę galima padengti pajamomis iš komercinės reklamos. Bet šiandien ne tik tai: internetas ir informacinių technologijų skvarba keičia žiniasklaidos pajamų generavimo galimybes (naujienu žiniasklaida dėl reklamos užsakovų turi

konkuruoti su interneto paieškos tarnybomis, virtualiomis parduotuvėmis, vietinėms žiniasklaidos priemonėms konkurenciją sudaro ir kt.), o valdžios institucijos gali pasiekti auditoriją apeidamos* tradicinių žiniasklaidos priemonių tarpininkavimą (Sasinska-Klas, 2012). Tai atspindi vietinės aprėpties spaudos leidinių skaičiaus mažėjimo tendencijos**. Uždaromi laikraščiai dažnai reiškia redakcijų darbo, t. y. žurnalistinės veiklos, o kartu ir žurnalistų santykių su informacijos šaltiniais pabaigą, ne vien žurnalistikos kraustymąsi į internetą.

Antra, pakitusioje žiniasklaidos rinkoje naujai apibrėžiama ekonominė žurnalistinės informacijos vertė. Ikiinternetinėje eroje žurnalistikos poreikis radosi iš informacijos trūkumo, o informacijos vertę sudarė informacijos gavimo, gamybos ir sklaidos sąnaudos (Fancher, 2011, p. 14). Formuojantis informacinei visuomenei, tikrove tapo informacijos perteklius (Bawden, Robinson, 2008), sudarantis palankias sąlygas paslėpti sykiu atsirandantį specifinį informacijos trūkumą (Karam, 2009; Lash, 2002) ir sumažinti informacijos gavimo, gamybos ir sklaidos sąnaudas (OECD, 2010). Žiniasklaidos sistemose technologijų entuziastais save dažniau nei žurnalistai laiko žiniasklaidos priemonių savininkai (Fortunati, Sarrica et al., 2009), suinteresuoti sąnaudų (spausdinimo, platinimo, darbo ar autorinio užmokesčio ir kt.) optimizavimu. Pasak Brown ir Duguid (2004),

* Dėl skaitmeninės atskirties Lietuvoje tai santykiškai lėtas ir laipsniškas procesas: nors vietinės valdžios vis dar užsako informaciją vietiniuose laikraščiuose, užsakomuosiuose straipsniuose jau galima aptikti kvietimų skaitytojams lankytis savivaldybių interneto svetainėse, kuriose žadama suteikti išsamesnės informacijos ir konsultacijų.

** Trumpa apžvalga, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis, pateikiama šime šaltinyje: Donauskaitė, 2011: 108–109.

sureikšmindami informaciją, technologijų entuziastai didelę dalį fizinės socialinio gyvenimo sferos, tokios kaip „bendruomenės, organizacijos ir institucijos, kurios įrėmina žmonių veiklą“ (p. 13–14), palieka savo dėmesio periferijoje. Tai, kad „kai informacija atsiduria centre, o periferija užtemdoma, būtinus tarpininkus (veikiančius informacijos kūrimo procese – informacijos šaltinius, žurnalistus, redaktorius – aut. past.) lengva pamiršti“ (Brown, Duguid, 2004: 14), patvirtina daugybė pastarojo dešimtmečio medijų tyrimų, rodančių žurnalistikos praktikos transformaciją į klasikinius žurnalistikos siekiniais nesuinteresuotą informacijos vadybą ir žurnalistikos pramogėjimą (Fengler, Russ-Mohl, 2008; Krivovvaz et al., 2012), žurnalistikos ir kito tipo informacijos – reklamos, viešųjų ryšių – konvergenciją (Karam, 2009), žiniasklaidos darbo rinkos prekariatizaciją* (Cushion, 2007; Deuze, 2007; Krivovvaz et al., 2012; OECD, 2010). Vis dėlto komunikacijos mokslų literatūroje pastebima, kad technologijų skvarba į redakcijas turi potencialą išplėsti šaltinių grupę ir susisiekimo su juo galimybes (Jenkins, 2006; Pavlik, 2000), tačiau šis potencialas ne visuomet išnaudojamas (McQuail, 2010) – šaltinių grupė yra gan siaura ir retai atnaujinama (Fenton, 2010), neįtinklintos gyvenimo sferos lieka žurnalistų dėmesio užribyje, internetinių naujienų redakcijų pateikiamas turinys panašėja (OECD, 2010: 60; Phillips, 2010; Redden, Witschge, 2010), o technologijos naudojamos siekiant informacijos kiekybės, bet ne kokybės (Deuze, 2005,

* Kad informacijos vertės kaip prekės sudedamoji dalis – darbas – skaitmeninėje erdvėje vis dažniau tampa mažiau arba visai neapmokamas, rašo Moore (2013), tai lemia ir visuomenės struktūros pasikeitimą – prisideda prie visuomenės vidurinės klasės nykimo (Timberg cit. Lanier, 2013).

2007; Witschge, Nygren, 2009). Žurnalistų profesinių praktikų tyrimai atskleidžia, kad įtinklintų redakcijų darbuotojai daugiau laiko praleidžia rinkdami informaciją internete, o ne tiesioginio stebėjimo būdu, įvykių vietose ar kitose vietose už redakcijų ribų (Deuze, 2007; Pavlik, 2000; Phillips, 2010), taip pat atskleidžiama, jog įtinklintose redakcijose žurnalistai skiria mažiau laiko bendravimui su šaltiniais (Phillips, 2010; Thurman, Myllylahti, 2009), daugiau naudoja viešųjų ryšių, naujienų agentūrų, kitų žiniasklaidos priemonių produkciją (Phillips, 2010), o informacijos tikrinimas, profesinėje literatūroje laikomas vienu svarbiausių žurnalistinio profesionalumo kriterijų ir argumentas, kuriuo žurnalistai apibrėžia savo profesinį išskirtinumą bei gina autonomiją nuo verslo ir politikos interesų, praktikoje tampa antrinės svarbos veikla (Witschge, Nygren, 2009).

Trečia, pakito auditorijos samprata (Siudikienė, 2012; Nightingale, 2011). Komunikacijos politinės ekonomijos teorijos požiūriu, auditorijos yra masinės komunikacijos sistemose konstruojama ir (reklamos užsakovams) parduodama prekė; internetas, išklabinęs vienkryptės masinės komunikacijos dominavimą, leido sukonstruoti daugiau auditorijų, o kartu ir jų komodifikacijos galimybių (Biltreyst, Philippe, 2011). Žiniasklaidos kanalų įvairovė, skirtingai nei masinės komunikacijos situacijoje, kurioje pagrindine profesionalizacijos grėsme tampa žiniasklaidos rinkos koncentracija, turi priešingą poveikį dominuojant kiekybinei informacijos vertei ir komunikacijos kanalų gausai. Iš dalies dėl to auditorijos kitaip vartoja ir supranta informaciją: pastebima tendencija, kad ypač jaunimo auditorijos griežtai nebeskiria žurnalistinio pranešimo nuo kito tipo komu-

nikacinių pranešimų (Bird, 2011). Skatina-
mos ištraukti į fragmentuotą komunikaci-
jos tinklą, jos linkusios sekti informaciją
tikslingai pagal savo polinkius, interesus,
gyvenimo būdą, vartojimo preferencijas,
taip pat ieško panašiai maštančių autorių,
t. y. nesiekia ir nelaiko išskirtinai vertingos
nešališkos informacijos (Siudikienė, 2013;
Bennett, 2013; Bennett, Iyengar, 2008;
Pečiulis, 2011).

Apibendrinant galima sakyti, kad šiuolai-
kinei žurnalistinei profesionalizacijai įtakos
turi žiniasklaidos rinkos – dydžio, infor-
macijos vertės, auditorijų kaita (1 lentelė).

informacijos kanalų skaičiui) ir auditorijai
esant labai mažai fragmentuotai.

Naujos profesionalizacijos kryptys informacijos šaltinių naudojimo aspektu

Aptartosios kaitos sąlygomis žurnalistinės
profesionalizacijos kryptys suvoktinos
ne kaip nauji stabilūs taisyklių rinkiniai,
apibūdinantys naują žurnalistinį profesio-
nalumą, o kaip tendencijos perkurti
liberalaus modelio žiniasklaidos sistemų
profesionalumo normas, papildyti jas,

1 lentelė. *Struktūrinės žurnalistų profesionalizacijos prielaidos*

Deprofesionalizacija	Profesionalizacija	Deprofesionalizacija
←		→
Kokybinė informacijos vertė	Kokybinė informacijos vertė	Kiekybinė informacijos vertė
Itin mažas informacijos kanalų skaičius	Vidutinis informacijos kanalų skaičius	Itin didelis informacijos kanalų skaičius
Labai maža auditorijų fragmentacija	Vidutinė auditorijų fragmentacija	Labai didelė auditorijų fragmentacija

Profesionalizacija informacijos šaltinių naudojimo aspektu

Šaltinis: sudaryta autorės

Kaip vaizduojama 1 lentelėje, žurnalis-
tinei profesionalizacijai egzistuoti būtinas
trejopas balansas: kiekybinės ir kokybinės
informacijos vertės, informacijos kanalų
skaičiaus, kuris būtų įmanomas aprėpti
nesukuriant nevaldomo informacijos per-
tekliaus, ir vidutinės auditorijų fragmenta-
cijos. Žurnalistų deprofesionalizacija turi
tendenciją augti kartu su didėjančia audi-
torijų fragmentacija; žiniasklaidos kanalų
kiekiu bei kiekybiniu informacijos vertės
žiniasklaidos rinkoje didėjimu. Kita vertus,
deprofesionalizacija gali pasireikšti ir esant
atvirkštiniam procesui – smarkiai išaugus
kokybinės informacijos vertei, bet esant
koncentruotai informacijos sklaidai (mažam

naujai aktualizuoti. Taip pat žurnalistinis
profesionalumas suvoktinas ne tik kaip
normatyvinė, bet ir kaip analitinė kategorija
(Waisbord, 2012), leidžianti laikyti profesio-
nalizaciją viena žiniasklaidos organizacijų
veiklos tęstinumo prielaidų.

Kintant masinės komunikacijos tvarkai
augantis komunikacijos ir informacijos
kanalų skaičius sukuria poreikį centrinių
informacijos kanalų, galinčių padėti suma-
žinti informacijos kompleksiskumą ir kurti
bendras fragmentuotos auditorijos komuni-
kacijos platformas (Schultz, 2000). Tokių
kanalų potencialą turi vietos žiniasklaidos
priemonės, tačiau tik tuo atveju, jei vietos
žurnalistai yra pakankamai profesionalūs,

o be kita ko, tai reiškia – geba tinkamai disponuoti informacijos šaltiniais. Pavyzdžiui, Karam (2009, p. 113) pabrėžia, kad siekiant suformuoti skirtingas informacijos vartojimo strategijas taikančiai auditorijai naudingus centrinius informacijos kanalus, būtina redakcinė segmentacija, temų, šaltinių ir naratyvų įvairinimas. Tai padėtų redakcijoms sukurti informacinę aplinką, atvirą socialinių reiškinių interpretacijoms, kurios išbarstomos daugybėje interaktyvių (ir ne tik) komunikacijos kanalų ir masinės komunikacijos priemonėse dominuojant oficialiesiems šaltiniams pateikiamos santykinai siaurai (neįterpant informacijos į kontekstą) ir retai (Karam, 2009, p. 120).

Tinkamas disponavimas informacijos šaltiniais apima gebėjimą suburti, naudoti ir gauti aktualios informacijos iš gausaus įvairių informacijos šaltinių tinklo. Tai pasiekama taikant ne tik informacijos šaltinių tinklo gausinimo, bet ir įvairinimo strategiją, kuri analizuotina keliais aspektais:

Informacijos šaltinių pagal turimą sprendimų priėmimo galią įvairinimas. Oficialiųjų valdžios informacijos šaltinių dominavimas žiniasklaidoje būdingas ne tik klientelinio santykių su informacijos šaltiniais modeliu besiremiančiai žiniasklaidai: Bennett (1990), Ericson et al. (1989) ir kt. jau gana seniai atskleidė, kad ir liberaliose žiniasklaidos modelio sistemose žurnalistai daugiausia naudojami oficialiaisiais informacijos šaltiniais, turinčiais didžiausią sprendimų priėmimo galią. Maža to – nors esama įvairių tipų oficialiųjų informacijos šaltinių (rašytinių – oficialiosios statistikos ir dokumentų), dažniau remiamasi ir cituojami didžiausią galią turintys valstybės politikai, tarnautojai ir pareigūnai. 1990-aisiais Bennett oficialiųjų šaltinių dominavimą vertino kaip iš principo racionalų ir pa-

grįstą: valdžia priima sprendimus, jie turi būti piliečiams tinkamai paaiškinti, todėl suprantama, kad atsakingiesiems valstybės asmenims žurnalistai garantuoja privilegiją tapti pagrindiniais naujienų informacijos šaltiniais. Taigi šaltinių disbalansas pats savaime liberalaus modelio žiniasklaidos sistemose nelaikytas deprofesionalizacijos ar klientelizmo požymiu („tol, kol oficialių asmenų debatai neatmeta ar nemarginalizuoja stabilios visuomenės daugumos nuomonės, ir tik tol, kol jų veiksmai nekelti abejonių dėl politinio teisėtumo“ (Bennett, 1990). Vis dėlto, praėjus daugiau kaip dviem dešimtmečiams, Bennett (2013) jau teigia, kad oficialiųjų informacijos šaltinių dominavimas žiniasklaidos turinyje ir didelis disbalansas gali tapti pretekstu auditorijai nusigręžti nuo žiniasklaidos priemonės; gebėjimas suvaldyti situaciją (esant itin nedideliame informacijos kanalų skaičiui, galimybėms apeiti žiniasklaidą kaip politinės komunikacijos tarpininkę arba esant itin dideliame fragmentuotų informacijos kanalų skaičiui), ypač vietiniu lygmeniu, priklauso nuo žurnalistų profesionalumo. Įvairinant šaltinius pagal sprendimų priėmimo galią, aktualizuotinas auditorijos dalyvavimo aspektas (Meijer, 2012): auditorija tikisi, jog profesionalūs žurnalistai profesinėje veikloje naudos individualią ir kolektyvinę auditorijų patirtį, tad informacijos šaltinių diversifikacija, nepriklausomai nuo realios jų įtakos ir galimybių daryti sprendimus, turėtų apimti visą tinklą aktyvių viešosios politikos dalyvių (piliečių organizacijų, interesų grupių, visuomenės nuomonę ir kt.). Tam pasiekti taikytini ne tik klasikiniai, bet ir nauji žurnalistikai informacijos rinkimo metodai – pavyzdžiui, srauto socialiniuose tinkluose stebėsena. Ji aktuali ir tinkle nedirbančioms redakcijoms, kurios esant

skaitmeninei atskirčiai sprendžia politikos klausimais vienodai informuotų piliečių problemą.

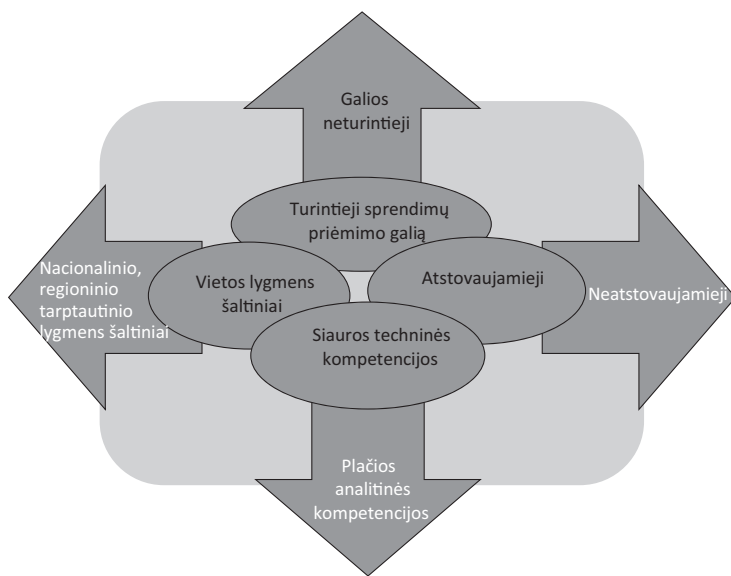
Informacijos šaltinių pagal socialinę struktūrą įvairinimas. Kuriant informacijos šaltinių tinklą šiuolaikinėje žiniasklaidoje aktualizuotinos tų visuomenės narių, kurie neturi galimybių ir (ar) nepajėgia viešumoje sau atstovauti, savarankiškai formuluoti savo pozicijų ir interesų, reprezentavimo aspektas (Meijer, 2012: 757). Interpretuojant plačiau, ši informacijos šaltinių įvairinimo kryptis žymi ir žurnalistų vaidmens kaitą – vertinami ne tiek pasyvūs įvykių stebėtojai ir valdžios bei visuomenės tarpininkai, bet ir aktyvią poziciją, gebėjimą savarankiškai ir atsižvelgiant į auditorijos interesus analizuoti visuomenės reiškinius turintys žurnalistai.

Informacijos šaltinių pagal nuotolį įvairinimas. Vietiniu lygmeniu vykstančių politinių ir visuomeninių procesų šaknys gali būti aptinkamos nacionaliniu, regioniniu ir globaliu lygmeniu vykstančiuose procesuose; o ir ryšys tarp jų nėra vienkryptis – esama tarpusavio priklausomybės. Mokslo literatūroje fenomenas apibūdinamas *glokalizacijos* (globalu + lokalu) terminu (pvz., *glokalizaciją* ir vietinės žiniasklaidos santykį analizuoja Baines, 2012). Taigi valstybėms ir jų struktūroms įsitraukus į regioninių, tarptautinių organizacijų veiklą, auditorijos interesu tampa lokaliu mastu įtakos turintys nutolę įvykiai, reiškiniai ir priimti sprendimai. Atitinkamai pagal nuotolį plėstinas ir vietos žurnalistų informacijos šaltinių tinklas.

Informacijos šaltinių įvairinimas pagal kompetencijas ir patyrimą. Kalbėdamas apie žiniasklaidos organizacijų veiklos tęstinumo prielaidas, Francher (2011) pabrėžia žiniasklaidos bendradarbiavimo su įvairiomis informaciją kuriančiomis ne valdžios

institucijomis poreikį: kai kurias jų reikia atrasti, o su kai kuriomis santykį atkurti. Kaip rašo Bennett (2013), auditorijos, ypač jaunimo, vengia informacijos iš oficialių institucinių kanalų, renkami alternatyvius šaltinius. Dažnai komunikacijos tarpininko (tarsi naujienų žiniasklaidos) vaidmenį atlieka nevyriausybinės organizacijos (Fenton, 2010; Jakutyte-Ancienė, 2012) ir kitos organizacijos, skleidžiančios daug informacinės medžiagos (Bennett, 2013). Tarpininkavimą ima organizuoti ir įvairių sričių profesionalai, mokslininkai neretai dėl to, kad nusivilia naujienų žiniasklaidos supaprastinama ar iškraipoma jų ekspertize – jie deklaruoja nepretenduojantys kurti nešališkos ir nesuinteresuotos žurnalistikos, net atmeta jos poreikį (Meijer, 2012; Karam, 2009: 120; Downie, Shudson, 2009). Taigi auditorijų sampratos kaitos požiūriu, tradiciškai daugiausia naudoti žurnalistų informacijos šaltiniai (oficialieji valdžios šaltiniai, taip pat kitų sričių elitas) igauna daugiau savarankiškumo ir galimybių tapti organizuotais tarpininkais, vis dėlto ne visuomet pasiekiančiais skaitmeniškai atskirtą ir geografiškai nutolusią auditoriją. Žurnalistai, negebantys išlaikyti ryšių su šiais šaltiniais ir atliepti auditorijos poreikių, rizikuoja žiniasklaidos priemonės marginalizacija ir reikšmės politinės komunikacijos procese praradimu. Be to, tokių organizacijų veiklos tęstinumo perspektyvos taip pat yra ribotos.

Apibendrinant pasakytina, kad kintančios žiniasklaidos ir visuomenės sąlygomis profesionalių žurnalistų darbe aktualizuojamas informacijos šaltinių įvairinimo poreikis. Vietinės spaudos žurnalistų profesionalizacijos potencialas informacijos šaltinių naudojimo aspektu galėtų būti atvaizduotas, kaip parodyta 1 paveiksle.

1 pav. Vietinės žiniasklaidos žurnalistų profesionalumas: informacijos šaltinių diversifikacijos kryptys

Naujos profesionalizacijos kryptys kyla dėl liberalaus modelio žurnalistinio profesionalumo sampratos ribotumą, išryškėjančių kaitos sąlygomis: žiniasklaidoje dominuojant oficialiosios valdžios šaltiniams, informacijos kontekstualizacijai (ypač vietinėse žiniasklaidos priemonėse) naudojant ribotai gyvenamoje aplinkoje besitelkiančias kompetencijas ir patyrimus bei reprezentuojant tik tuos interesus ir tas visuomenės grupes, kurios vienaip ar kitaip yra atstovaujamos arba gali pačios save reprezentuoti, auditorija linksta naudotis kitais informacijos sklaidos principais veikiančiais, alternatyviais informacijos kanalais. Taigi, augant komunikacijos kanalų ir galimybių skaičiui bei auditorijos mobilumui tarp jų, siekiančiai veiklos tęstinumo ir išlikimo centriniu informacijos kanalu žiniasklaidai tampa aktualus informacijos šaltinių įvairinimas, galintis padėti susigrąžinti auditoriją ir sustiprinti vaidmenį, kurį žiniasklaida atlieka politinės komunikacijos procesuose.

Metodai ir tyrimo klausimai

Šiame darbe analizuojamas penkių rajonų savivaldybių (Raseinių, Akmenės, Šilalės, Panevėžio ir Radviliškio) laikraščiuose dirbančių žurnalistų informacijos šaltinių naudojimas 2012 m. pateikiant informaciją, susijusią su Vyriausybės inicijuotu piniginės socialinės paramos skirstymo eksperimentu (pradinis reformos visoje šalyje etapas). Priėmus Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo ir Lietuvos vietos savivaldos įstatymo pakeitimus, piniginės socialinės paramos skirstymas būtent šių penkių rajonų savivaldybėse tapo savarankiška savivaldybių funkcija: vietos valdžios institucijoms buvo suteikta teisė reglamentuoti piniginės socialinės paramos skyrimo tvarką ir savarankiškai spręsti dėl išteklių paskirstymo. Anot Sjamsuddin ir Noor (2012), decentralizacijos procesai gali paskatinti politines diskusijas ir piliečių dalyvavimą bendruomenių politikoje; tad gausus įvairių šaltinių naudojimas permainų

metu žiniasklaidoje yra vietos žurnalistų profesionalumo ir žiniasklaidos kaip politinių diskusijų erdvės kokybės rodiklis. Tyrimui atsitiktinės atrankos būdu parinkti šie savivaldybių, 2012 m. dalyvavusių eksperimente, laikraščiai: Raseinių rajono laikraštis „Naujas rytas“, Šilalės rajono laikraštis „Šilalės žinios“, Panevėžio rajono bendruomenių sąjungos laikraštis „Tėvynė“, Akmenės rajono laikraštis „Vienybė“ ir Radviliškio rajono laikraštis „Radviliškio naujienos“.

Čia pateikiamos analizės vienetas yra žurnalistiniuose tekstuose įvardijamas informacijos šaltinis. Atliktoji straipsnių, susijusių su piniginės socialinės paramos skirstymo pertvarka, atranka buvo visuminė: peržiūrėtas kiekvienas 2012 m. išleistų minėtų laikraščių numeris (95 „Naujo ryto“, 52 „Radviliškio naujienų“, 51 „Tėvynės“, 97 „Vienybės“ ir 95 „Šilalės žinių“ numeriai, iš viso 390 laikraščių numerių). Išrinkti visi 2012 m. publikuoti laikraščių žurnalistų (nurodomų metrikose ar bendradarbių, t. y. tų, kurie nėra politikai, verslininkai ar savivaldybių ir valdžios institucijų tarnautojai) tekstai, jei juose minima piniginės socialinės paramos skirstymo pertvarka (atranka buvo dvejopa: 1) prasminė, t. y. atsižvelgiant į kontekstą, kuriame vartojami žodžiai „pašalpa(-os)“, „kompensacijos“, „eksperimentas“, „pašalpų gavėjai“; jei iš straipsnio konteksto galima suprasti, kad pašalpos, apie kurią kalbama straipsnyje, tipas yra tokia piniginė socialinė parama, kokia numatyta Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo, tuomet tekstas įtraukiamas į imtį; 2) pagal raktinius žodžius: „piniginė“

* Ženklas „*“ vartojamas vietoj žodžio galūnės pažymint, kad galimi įvairūs linksniai.

(socialinė) parama“, „Piniginė socialinė parama nepasiturintiems gyventojams įstatyme“. Kadangi siekiama įvertinti žurnalistų profesionalizacijos būklę, į atranką neįtrauktos pažymėtos su piniginės socialinės paramos eksperimentu susijusios leidiniuose vietos valdžios institucijų užsakymu pasirodžiusios publikacijos (jos daugiausia spausdintos savivaldybių naujienoms skirtuose pažymėtuose laikraščių puslapiuose), publikacijos, kurių autoriai – savivaldybių ar kitų valdžios institucijų darbuotojai, tiesiogiai atsakingi už piniginės socialinės paramos skirstymą arba už informacijos apie tai viešinimą, ir kiti kaip politinių kampanijų ar reklamos produktai pažymėti tekstai**.

Pasakytina, kad nors skurdo ir prasidejusio piniginės socialinės paramos skirstymo eksperimento klausimai aktualūs teritorijų, kuriuose laikraščiai leidžiami, gyventojams, vietos žurnalistų dėmesys vykdomai reformai buvo nedidelis: iš viso 5 analizuotuose laikraščiuose per 2012 m. aptiktos 49 publikacijos ($P=49$), $p_{(NR)}=14$; $p_{(SZ)}=9$; $p_{(T)}=10$; $p_{(V)}=14$; $p_{(RN)}=2$. Siekiant atskleisti ir teorinėje straipsnio analizėje išskirtų naujų profesionalizacijos kryptių aspektu įvertinti vietos žurnalistų informacijos šaltinių naudojimo tendencijas, keliami šie tyrimo klausimai:

1. Kas sudaro vietinės spaudos naudojamų informacijos šaltinių tinklą?
2. Koks yra vietinės spaudos informacijos šaltinių tinkle esančių šaltinių tarpusavio susietumas?

** Išsamiau jų santykis ir skirtingų vietos žiniasklaida besinaudojančių veikėjų (vietos bendruomenių, valdžios ir žurnalistų) komunikacija analizuojama šiame šaltinyje: Donauskaitė, D. (2011). Framing Poverty in Lithuanian Community Newspapers: Local Authorities, Community Members and Journalists Communicating Social and Policy Changes. *Journalism Research (Žurnalistikos tyrimai)*, 4, p. 106–132.

3. Kokios yra informacijos šaltinių įvairinimo vietinėje spaudoje tendencijos (pagal 4 teorinėje analizėje išskirtas kryptis)?

Tinklui, sąryšiams tarp šaltinių ir šaltinių citavimo dažnumui išanalizuoti ir atvaizduoti pasitelkta tinklo analizės programinė įranga „Netdraw“*. Pasirinktas tinklo analizės metodas leidžia atskleisti ne tik tai, kaip dažnai ir kokie šaltiniai yra naudojami, bet ir tai, kaip šie šaltiniai yra tarpusavyje susiję, o surinktoji medžiaga padeda vertinti, ar taikoma ir kuriomis kryptimis šaltinių įvairinimo strategija. Toliau pateikiami informacijos šaltinių naudojimo vietos žiniasklaidos priemonėse analizės rezultatai.

Rezultatai

Vietinės spaudos žurnalistai savo publikacijose informacijos šaltinius citavo 107 kartus (N=107), vienam žurnalistiniam tekstui vidutiniškai teko 2,18 šaltinio. Tiek šaltinių yra itin mažai – atsižvelgiant į decentralizacijos proceso ir naujos piniginės paramos skirstymo tvarkos regionuose aktualumą vietos gyventojams ir piniginės socialinės paramos poveikio mastą vietos ir nacionaliniu lygmeniu**, taip pat ir į infor-

* Borgatti, S. P. (2002). Netdraw Network Visualization. Analytic Technologies: Harvard, MA.

** Visose savivaldybėse sumažėjo išlaidos skurs-tančiųjų pašalpoms: palyginti su 2011 m., 2012 m. Akmenės rajone nuo 8663,7 tūkst. Lt iki 6105,4 tūkst. Lt (pokytis: -2558,3 tūkst. Lt), Panevėžyje – nuo 10889,1 tūkst. Lt iki 9513,8 tūkst. Lt (-1375,3 tūkst. Lt); Radviliškio rajone – nuo 11593,8 tūkst. Lt iki 10771,0 tūkst. Lt (-822,800 tūkst. Lt); Raseinių rajone – nuo 9225,1 tūkst. Lt iki 7177,4 tūkst. Lt (-2047,700), Šilalės rajone nuo 7141,1 tūkst. Lt iki 4528,2 tūkst. Lt (-2612,900 tūkst. Lt). Visose savivaldybėse išlaidų pokytis -9417,0 tūkst. Lt. Palyginti su 2011 metais, 2012 m. visose savivaldybėse būsto šildymo išlaidų ir išlaidų vandeniui kompensacijų gavėjų skaičius sumažėjo 15,7 proc. (nuo 14,1 iki 11,9 tūkst. asmenų), o išlaidos būsto šildymo išlaidų ir išlaidų vandeniui

macijos šaltinių gausos poreikį šiuolaikinėje žiniasklaidos organizacijoje. Kaip matyti iš 2 lentelės, trijose iš penkių analizuojamų redakcijų vidutinis vienai publikacijai tenkantis šaltinių skaičius nesiekia dviejų šaltinių. Analizuojama imtis ir šaltinių skaičius, vidutiniškai tenkantis vienai publikacijai, laikytinas nepakankamo vietinės spaudos žurnalistų profesionalumo požymiu ir svarbia indikacija to, kad įgyvendinamos piniginės socialinės paramos pertvarkos aktualijos pateikiamos nekokybiškai; kad pateikiama informacija gali netenkinti vietos bendruomenių narių interesų gauti išsamios informacijos, o žiniasklaida neatlieka pilietinės valdžios kontrolės funkcijos. Taip pat matyti (2 lentelė), kad naudojamų informacijos šaltinių gausa nebūtinai susijusi su publikacijų skaičiumi žiniasklaidos priemonėse, o tai gali būti paaiškinama skirtinga profesionalumo būkle redakcijose. Vis dėlto profesionalumo būklės skirtumai tarp redakcijų joms pateikiant piniginės socialinės paramos skirstymo aktualijas dėl itin menko dėmesio šiai temai laikytini nereikšmingais, todėl prasminga analizuoti informacijos šaltinių naudojimo tendencijas vietinėse žiniasklaidos priemonėse bendrai, o ne lyginti informacijos šaltinių naudojimą skirtingose redakcijose.

Lietuvos vietinės spaudos žurnalistų šaltinių tinklai, besitelkiantys penkiose redakcijose, vaizduojami 2 paveiksle. Ties keturiomis iš penkių redakcijų susidaro šaltinių tinklai, kuriuose dominuoja su vietos valdžia susiję šaltiniai (savivaldybės administracijos, tarybos, seniūnijos, viešasis paslaugas teikiančios savivaldybių įstaigos ir savivaldybių (ar pagal viešųjų

kompensacijoms mokėti sumažėjo 15,4 proc., t. y. nuo 10 mln. Lt iki 8,4 mln. Lt. (*Socialinės apsaugos ir darbo ministerija*, 2013).

2 lentelė. *Informacijos šaltinių analizuojamoje vietos spaudoje kiekybinės charakteristikos*

<i>Laikraščio pavadinimas</i>	<i>Publikacijų skaičius</i>	<i>Naudojamų įvardytų šaltinių skaičius</i>	<i>Vidutiniškai šaltinių vienai publikacijai</i>
„Naujas rytas“	14	42	3
„Vienybė“	14	22	1,6
„Tėvynė“	10	23	2,3
„Šilalės žinios“	9	17	1,9
„Radviliškio naujienos“	2	3	1,5
Iš viso	49	107	2,18

Šaltinis: sudaryta autorės

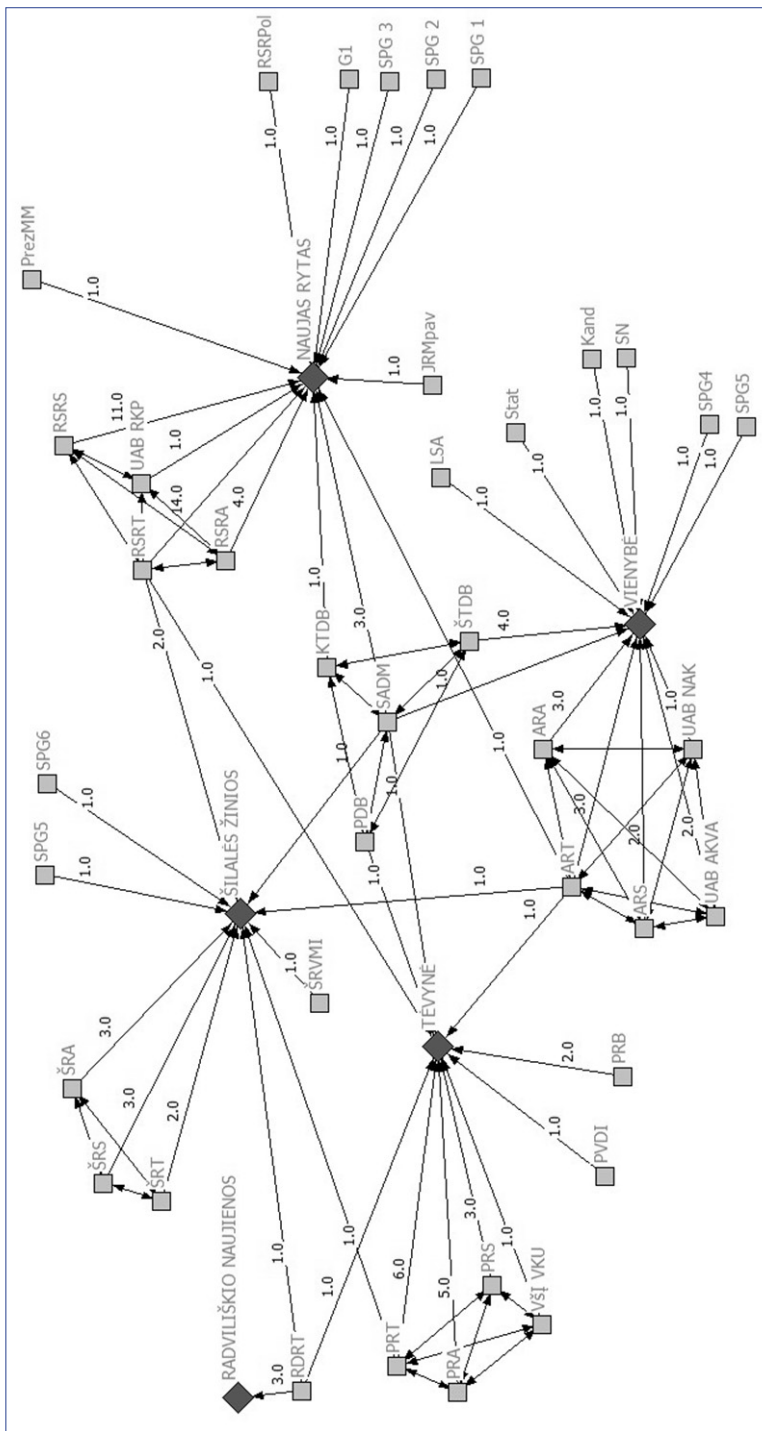
pirkimų konkursus paslaugas teikiančių savivaldybėms nuosavybės teise nepriklausančios) įmonės, taip pat savivaldybėms atskaitingos institucijos – tokios kaip vietos policijos komisariatai). Vienos redakcijos („Radviliškio naujienos“) naudojamų šaltinių skaičius yra itin mažas (3 šaltiniai ir visi jie iš vietos valdžios): skurdo mažinimo politikos aktualijoms nušviesti redakcija apskritai neformavo jokie šaltinių tinklo. Kitas išryškėjęs šaltinių tinklas, kuriuo naudojasi visos (išskyrus „Radviliškio naujienas“) redakcijos, – tai su reformos iniciatore Socialinės apsaugos ir darbo ministerija susijęs informacijos šaltinių tinklas (šaltiniai iš Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Lietuvos darbo biržos ir Lietuvos valstybinės darbo inspekcijos teritorinių padalinių).

Galima konstatuoti, kad vietos žiniasklaidos turinyje pateikiant skurdo mažinimo politikos reformą 2012 m. dominavo su valdžia susijusių šaltinių tinklas – vietos valdžios ir viešosios tvarkos priežiūros institucijų informacijos šaltiniai (68 citavimo atvejai), kitų Lietuvos savivaldybių (vietos) valdžios šaltiniai (11 citavimo atvejų), šaltiniai iš nacionalinės valdžios institucijų (Prezidentūra, Seimas, Vyriausybė, ministerijos) ir nacionalinėms valdžios institucijoms pavaldžių įstaigų teritorinių

padalinių (teritoriniai Lietuvos darbo biržos, Valstybinės mokesčių inspekcijos skyriai) – 17 citavimo atvejų. Iš viso – 96 su valdžia susijusių šaltinių citavimo atvejai, tai sudaro 89,7 proc. visų šaltinių citavimo atvejų. Kita nedidelė grupė žurnalistų informacijos šaltinių – gyventojai (11, iš jų 7 – piniginės socialinės paramos gavėjai, t. y. tie, kuriuos tiesiogiai palietė vykdoma reforma).

Šis santykis rodo, kad vietinės spaudos žurnalistai netobulėja informacijos šaltinių pagal sprendimų priėmimo galią įvairinimo kryptimi – neproporcingai daug cituojama didžiausią sprendimų priėmimo galią turinčių informacijos šaltinių. Tik nedidelė dalis šaltinių yra piniginės socialinės paramos gavėjai, bendruomenių atstovai ir kiti gyventojai; visiškai necitujamos interesų grupės, dalyvaujančios skurdo mažinimo politikos tinkle, pavyzdžiui, nevyriausybinių organizacijos, labdaros teikėjai, verslininkai.

Informacijos šaltinių pagal socialinę struktūrą įvairinimas pateikiant reformos aktualijas vyksta kiek neįprastai. Cituojamos dvi grupės: nors ir negausiai – neatsitovaujantieji piniginės socialinės paramos gavėjai (6,5 proc. visų šaltinių) ir gausiai – vietos politinis ir biurokratijos elitas. Į diskusiją dėl socialinės paramos skirstymo neįtraukiamos vidurinės visuomenės struktūros grupės. Tai taip pat yra signalas, kad

2 pav. Lietuvos vietinės spaudos žurnalistų šaltinių tinklas

1.0, 2.0 ... – šaltinių citavimo atvejai

SPG – socialinės paramos gavėjas

G – gyventojas

Šaltiniai iš P (Panevėžio), RD (Radviliškio), A (Akmenės), Š (Šilalės), RS (Raseinių);

...RA - rajono savivaldybės administracijos

...RT – rajono savivaldybės tarybos

...RS – rajono seniūnijų

VŠĮ VKU – šaltiniai iš Všetų, Veiznio komunalinis ūkis

UAB RKP – šaltiniai iš UAB „Raseinių komunalinės paslaugos“

UAB NAK – šaltiniai iš UAB „Naujosios Akmenės komunalininkas“

UAB AKVA – šaltiniai iš UAB „Akmenės vandenys“

SADM – šaltiniai iš Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

..DB – šaltiniai iš Darbo biržos (P. – Panevėžio sk.,

Kand – Kauno teritorinės; ŠT – Šiaulių teritorinės)

Kand – kandidatas Seimo rinkimuose

PrezMM – prezidentas metinis pranešimas

SN – Seimo narys

Stat – Statistikos departamentas

PRB – šaltiniai iš Panevėžio rajono bendruomenių sąjungos

RSRPol – šaltiniai iš Raseinių rajono policijos

ŠRMI – šaltiniai iš valstybinės mokesčių inspekcijos (Šilalė)

PVDI – šaltiniai iš Valstybinės darbo inspekcijos (Panevėžio sk.)

JRMpav – Jurbarko rajono metro pavuotojas

G – rajono gyventojas

LSA – šaltiniai iš Lietuvos savivaldybių asociacijos

nedalyvaujant tiems, kurių sumokėti mokesčiai iš esmės leidžia valstybei vykdyti bet kokią viešąją politiką, įskaitant ir skurdo mažinimo, vietos žiniasklaidos priemonėse pateikiama informacija gali būti nekokybiška ir neišsami.

Įvairinimo informacijos šaltinių nuotolio požiūriu esama – pateikiant reformos aktualijas, cituoti kitų regionų valdžios šaltiniai (10,3 proc. atvejų), taip pat remtasi nacionalinio lygmens šaltiniais (15,9 proc. atvejų). Vis dėlto skurdo mažinimo politika deklaruojama („Europa 2020“ strategijoje) kaip prioritetinė Europos Sąjungos politikos kryptis, tad vietos žurnalistams nepateikiant naujienų iš šios perspektyvos laikytina, jog įvairinimas informacijos šaltinių nuotolio požiūriu yra ribotas ir nepakankamas.

Informacijos šaltinių įvairinimas pagal kompetencijas ir patyrimą nevyksta. Analizuotoji vietos spauda kaip informacijos šaltinių apskritai nepasitelkia ekspertų – mokslininkų, politikos, ekonomikos ir kitų viešosios politikos analitikų. Apie reformą ir jos padarinius žiniasklaidoje nekalba net ir politikai kandidatai, rengiantys susitikimus su bendruomenėmis vykdomos reformos klausimais. Vietos žiniasklaida kliaujasi tik vietos biurokratais ir socialiniais darbuotojais kaip patikimais šaltiniais, galinčiais perduoti patirtį ir kompetenciją, susijusią su vykdoma reforma ir socialine būkle.

Apibendrinant galima pasakyti, kad vietinės spaudos naudojamų informacijos šaltinių gausos ir įvairovės analizė atskleidė, jog vietos žurnalistų profesionalumas yra nepakankamas, taip pat esama ryškių požymių, kad įgyvendinamos piniginės socialinės paramos pertvarkos aktualijos pateikiamos auditorijai nekokybiškai. Įvertinus informacijos šaltinių naudojimą keturių profesionalizacijos krypčių aspek-

tu, paaiškėjo, jog profesionalizacija šiomis kryptimis ribota: ji iš dalies vyksta tik dviem kryptimis – informacijos šaltinių pagal nuotolį ir pagal socialinę struktūrą įvairinimo.

Išvados

Ekonominės globalizacijos variklis – komunikacijos ir informacijos technologijų skvarba – sukėlė dinamiškų permainų šiuolaikinėse žiniasklaidos sistemose. Išryškėjo žurnalistų deprofesionalizacijos, žiniasklaidos turinio pramogėjimo ir komercializacijos tendencijos, pakito informacijos vertė žiniasklaidos rinkoje ir informacijos vartojimo strategijos, padaugėjo informacijos kanalų ir komunikacijos galimybių. Tai profesinę ir mokslo bendruomenę skatina diskutuoti, ar šiuolaikinėse žiniasklaidos organizacijose liko įmanoma kokybiška žurnalistika, leidžianti žiniasklaidai tinkamai atlikti gyventojų visapusiško ir išsamaus informavimo, pilietinės valdžios kontrolės, bendruomenės socializacijos funkcijas. Teorinėje analizėje argumentuojama, kad didėjantis komunikacijos kanalų, galimybių ir informacijos kiekis sykiu sukuria centrinių informacijos kanalų poreikį, o jų tapimas centriniais priklauso ne tik nuo kintančios rinkos ar visuomenės informavimo politikos sąlygų, bet ir nuo gebėjimo kurti kokybišką turinį, vadinasi, ir nuo žurnalistų profesionalumo. Šis argumentas turėtų būti ypač aktualus straipsnyje analizuojamoms, o ir kitoms Lietuvos vietinės spaudos redakcijoms, kurios dar turi laiko tinkamai pasirengti neišvengiamoms permainoms (bent tiek, kiek liko, kol bus išspręstos skaitmeninės atskirties ir kompiuterinio raštingumo sukuriamos problemos vietos bendruomenėse ir kol vietinė spauda bus reikalinga politinės komunikacijos tarpininkė). Taigi žurnalistinė profesionalizacija

laikytina (nors ir ne vienintele) svarbia šiuolaikinių žiniasklaidos organizacijų veiklos tęstinumo prielaida.

Normatyvinėje žurnalistikos teorijoje dominuojanti liberalaus modelio žurnalistinio profesionalumo samprata (dažnai tampanti ataskaitos tašku ypač posovietinės erdvės žurnalistų profesionalizacijos tyrėjams) taip pat kinta. Informacijos pertekliaus ir fragmentacijos sąlygomis centriniu informacijos kanalu siekiančiai tapti žiniasklaidai yra aktuali profesionalizacijos informacijos šaltinių disponavimo aspektu kaita. Argumentuojama, kad ji turėtų vykti keturiomis informacijos šaltinių įvairinimo kryptimis: (1 – pagal sprendimų priėmimo galią, 2 – pagal visuomenės struktūrą, 3 – pagal nuotolį, 4 – pagal kompetencijas ir patyrimus).

Šių naujų profesionalizacijos krypčių aspektu įvertintas penkių Lietuvos vietinės spaudos redakcijų (Raseinių, Akmenės, Panevėžio, Šilalės ir Radviliškio rajonų) informacijos šaltinių naudojimas 2012 m. pateikiant pinigines socialinės paramos skirstymo pertvarkos aktualijas. Piniginės socialinės paramos skirstymo pertvarka 2012 m. buvo aktuali tik analizuotų penkių rajonų gyventojams, todėl būtent vietinė žiniasklaida turėjo didžiausią potencialą tapti kokybišku informacijos šaltiniu vietos bendruomenėms, o ir kitų regionų politikos formuotojams, taip pat pertvarkos iniciatoriams nacionaliniu lygmeniu. Vis dėlto išanalizuotos informacijos šaltinių naudojimo Lietuvos vietinėje spaudoje tendencijos rodo nepakankamą vietos žurnalistų profesionalumą ir yra požymis, kad įgyvendinamos pinigines socialinės paramos skirstymo pertvarkos aktualijos vietos žurnalistų auditorijai pateikiamos nekokybiškai, t. y. pateikiama informacija, regis, netenkina vietos bendruomenių

narių interesų gauti išsamios informacijos ir analizės, o dominuojant vietos valdžios informacijos šaltiniams žiniasklaida neatlieka pilietinės valdžios kontrolės funkcijos.

Vietinės spaudos žurnalistai netobulėja informacijos šaltinių pagal sprendimų priėmimo galią įvairinimo kryptimi: beveik necituojamos sprendimų priėmimo galios neturinčios, tačiau skurdo mažinimo politikos tinkle dalyvaujančios grupės – pavyzdžiui, nevyriausybinių organizacijos, labdaros teikėjai ar politinių partijų eiliniai nariai. Informacijos šaltinių diversifikacija pagal kompetencijas ir patyrimą apskritai nevyksta: nė viena iš analizuotų žiniasklaidos priemonių kaip šaltinių nepasitelkia mokslininkų, politikos, ekonomikos ir kitų viešosios politikos ekspertų. Žiniasklaidoje net ir vietos politikai (išskyrus vietos merus) išsamiau nerašo apie pinigines socialinės paramos pertvarką ir jos padarinius, iš esmės kliaujamasi vietos biurokratų ir socialinių darbuotojų kompetencijomis. Ribota ir informacijos šaltinių pagal socialinę struktūrą įvairovė: nors kaip šaltiniai naudojami keli pinigines socialinės paramos gavėjai, diskusijose beveik nedalyvauja viduriniai visuomenės struktūros sluoksniai, o juk iš esmės būtent jų mokami mokesčiai daro įmanomą bet kokią viešąją politiką, įskaitant ir vykdomą pertvarką. Analizė parodė, kad iš dalies vyksta informacijos šaltinių įvairinimas nuotolio kryptimi – vietos žurnalistai naudojami kitų Lietuvos regionų, taip pat nacionalinio lygmens šaltiniais. Kita vertus, šie šaltiniai yra pertvarką inicijuojantys ar tiesiogiai su pertvarka susiję, tad įvairinimas nuotolio aspektu iš dalies laikytinas inertišku.

Informacijos šaltinių naudojimo tendencijos Lietuvos vietinėje spaudoje rodo, jog artėjančioms permainoms žiniasklaidos

rinkoje vietinės spaudos redakcijos nesirengia – negalėtų konkuruoti nei šiandienos žiniasklaidos rinkoje vertinama informacijos kiekybe, nei kokybe. Todėl galima sakyti, kad informacijos šaltinių naudojimo aspektu išlaikydamos tokią profesionalumo būklę, kokią atskleidė ši analizė, vietinė

spauda negebės konkuruoti su kokybiškesniais informacijos kanalais arba net (kad jau dominuoja vietos valdžios šaltiniai) vietos valdžios informacinėmis svetainėmis internete (kai kompiuterinio raštingumo ir skaitmeninės atskirties problemos bendruomenėse taps nebeaktualios).

LITERATŪRA

AALBERG, T.; BLEKESAUNE, A.; ELVESTAD, E. (2013). Media Choice and Informed Democracy: Toward Increasing News Consumption Gaps in Europe? *The International Journal of Press/Politics*, vol. 18(3), p. 281–303. Doi: 10.1177/1940161213485990

BAINES, D. (2012). Hyper-local news: A glue to hold rural communities together? *Local Economy* vol. 27, p. 152–166.

BALČYTIENĖ, A. (2008). Changing Journalistic Discourses in the Baltic States. In K. Jakubovicz, and M. Sükösd, eds. *Finding the Right Place on the Map: Central and Eastern European Media Change in a Global Perspective*. (IntellectBooks), p. 213–226.

BALČYTIENĖ, A.; LAUK, E. (2009). Some reflections on journalism education and journalism culture. *Journalism Research* (Žurnalistikos tyrimai), vol. 2, p. 5–12.

BAUMAN, Z. (2000). *Liquid Modernity*. Polity.

BAWDEN, D.; ROBINSON, L. (2008). The dark side of information: overload, anxiety and other paradoxes and pathologies. *Journal of Information Science*, vol. 35, p. 180–191.

BECKETT, C. (2008). *SuperMedia: Saving Journalism So It Can Save the World*. Wiley-Blackwell.

BENNETT, L. W. (2013). Changing Societies, Changing Media Systems: Challenges for Communication Theory, Research and Education. (Working Paper). Center for Communication & Civic Engagement. Prieiga per internetą: <http://ccce.com.washington.edu/projects/assets/working_papers/Bennett-Changing%20SocietiesChangingMedia-CCCE-WP2013-1%20.pdf>.

BENNETT, W. L.; LANCE, W. (1990). Toward a Theory of Press-State Relations in the United States. *Journal of Communication*, vol. 40, no. 2, p. 103–125.

BENNETT, W. L.; IYENGAR, S. (2008). A New Era of Minimal Effects? The Changing Foundations

of Political Communication. *Journal of Communication*, vol. 58, p. 707–731.

BILTEREYST, D.; PHILIPPE, M. (2011). The Political Economy of Audiences. In J. Wasko, G. Murdock, and H. Sousa, eds. *The Handbook of Political Economy of Communication*. Blackwell, p. 415–435.

BIRD, S. E. (2011). Seeking the Audience for News. Response, News Talk, and Everyday Practices. In V. Nightingale, ed. *The Handbook of Media Audiences*. Wiley-Blackwell, p. 489–508.

BROWN, J. S.; DUGUID, P. (2004). *Socialinis informacijos gyvenimas*. Vert. A. Masionytė. Vilnius: Charibdė. 224 p.

CURRAN, J. (2010). The Future of Journalism. *Journalism Studies* vol. 11, p. 464–476.

CUSHION, S. (2007). Rich Media, Poor Journalists: Journalists' salaries. *Journalism Practice*, vol. 1, p. 120–129.

DEUZE, M. (2005). What is journalism? Professional identity and ideology of journalists reconsidered. *Journalism*, vol. 6, p. 442–464.

DEUZE, M. (2007). *Media Work*. Polity Press.

DEUZE, M. (2008). The Changing Context of News Work: Liquid Journalism and Monitorial Citizenship. *International Journal of Communication*, vol. 2, p. 848–865.

DONAUSKAITĖ, D. (2011). Framing Poverty in Lithuanian Community Newspapers: Local Authorities, Community Members and Journalists Communicating Social and Policy Changes. *Journalism Research* (Žurnalistikos tyrimai), vol. 4, p. 106–132.

DONAUSKAITĖ, D. (2013). Laboratorijos mėginyje – tiriamoji žurnalistika. *Universiteto žurnalistas*. Prieiga per internetą: <<http://www.universitetozurnalistas.kf.vu.lt/2013/05/laboratorijos-meginyje-tiriamoji-zurnalistika/>>.

DOWNIE, L.; SHUDSON, M. (2009). The Reconstruction of American Journalism. *CJR*. Prieiga

per internetą: <http://www.cjr.org/reconstruction/the_reconstruction_of_american.php>.

ERICSON, R. V.; BARANEK, P. M.; CHAN, J. B. L. (1989). *Negotiating Control: A Study of News Sources*. University of Toronto Press.

FANCHER, M. R. (2011). *Re-Imagining Journalism: Local News for a Networked World*. The Aspen Institute.

FENGLER, S.; RUSS-MOHL, S. (2008). Journalists and the information-attention markets: Towards an economic theory of journalism. *Journalism*, vol. 9, p. 667–690.

FENTON, N. (2010). NGOS, New Media and the Mainstream News: News from Everywhere. In N. Fenton, ed. *New Media, Old News*. Sage, p. 153–168.

FORTUNATI, L.; SARRICA, M.; O'SULLIVAN, J.; BALCYTIENE, A.; HARRO-LOIT, H.; MACGREGOR, P.; ROUSSOU, N.; SALAVERRIA, R.; DE LUCA, F. The Influence of the Internet on European Journalism. *Journal of Computer-Mediated Communication*, vol. 14(4), p. 928–963. Doi:10.1111/j.1083-6101.2009.01476.x

HALLIN, C. D.; MANCINI, P. *Comparing Media Systems. Three Models of Media and Politics*. Cambridge University Press, 2004.

JAKUBOWICZ, K. (2007). *Rude Awakening. Social and Media Change in Central and Eastern Europe*. Cresskill, New Jersey: Hampton Press, Inc. 451 p. ISBN 1-57273-649-6.

JAKUTYTĖ-ANCIENĖ, K. (2012). Expression of Non-governmental organizations' e-participation. *Informacijos mokslai*, t. 59, p. 93–104.

JASTRAMSKIS, D. (2012). Politinė sistema ir žiniasklaida: patronų ir klientų sąveika Lietuvoje. *Agora: politinių komunikacijų studijos*, Nr. 1, p. 73–83.

JENKINS, H. (2006). *Convergence Culture. Where Old and New Media Collide*. New York University Press.

JURAITĖ, K. (2008). Media power in the Lithuanian news market reconsidered. *Informacijos mokslai*, t. 47, p. 121–132.

KARAM, F. J. C. (2009). Journalism in the age of the information society, technological convergence, and editorial segmentation Preliminary observations. *Journalism*, no. 10, p. 109–125.

KRIVOVYAZ, E.; STRACHAL, G.; MORING, T. (2012). The Earning Days are Over? Trends in Transformation of Journalisms in the Nordic Countries and Russia – Context and Visions. *Media Transformations*, no. 8, p. 24–47.

LASH, S. (2002) *Critique of Information*. Sage.

LAUK, E. (2009). Reflections on Changing Patterns of Journalism in the New EU Countries. *Journalism Studies*, vol. 10(1), p. 69–84.

MATONYTĖ, I. (2008). (Liberal) mass media and the (multi)party system in post-communist Lithuania. *Central European Journal of Communication*, no. 1(1), p. 123–144.

MCCHESENEY, R. W. (2012). Farewell to Journalism? Time for a rethinking. *Journalism Studies* vol. 13, p. 682–694.

MCQUAIL, D. (2010). *McQuail's Mass Communication Theory*. Sage.

MEIJER, I. C. (2012). Valuable journalism: A search for quality from the vantage point of the user. *Journalism* 14, p. 754–770.

MOORE, S. (2013) In the digital economy, we'll soon all be working for free – and I refuse. *The Guardian*, 2013 06 05 20:00 BST [interaktyvus] [žiūrėta 2013 07 30]. Prieiga per internetą: <<http://bit.ly/18Ncejf>>.

OECD (2010). The Evolution of News and the Internet [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/sti/ieconomy/45559596.pdf>>.

ÖRNEBRING, H. (2010). Technology and journalism-as-labour: Historical perspectives. *Journalism*, vol. 11(1), p. 57–74. doi: 10.1177/1464884909350644

PAVLIK, J. (2000). The Impact of Technology on Journalism. *Journalism Studies*, vol. 1(2), p. 229–237. doi:10.1080/14616700050028226

PEČIULIS, Ž. (2011). Daugiaterpiškumo kolizija medijose: technologinės raidos aspektas. *Informacijos mokslai*, t. 57, p. 74–87.

PHILLIPS, A. (2010). Old Sources: New Bottles. In N. Fenton, ed. *New Media, Old News*. Sage, p. 87–101.

PLASSER, F. (2005). From Hard to Soft News Standards?: How Political Journalists in Different Media Systems Evaluate the Shifting Quality of News. *The Harvard International Journal of Press/Politics*, no. 10, p. 47–68.

REDDEN, J.; WITSCHGE, T. (2010). A New News Order? Online News Content Examined. In N. Fenton, ed. *New Media, Old News*. Sage.

SALOVAARA, I., JUZEFOVICS, J. (2012). Who Pays for Good Journalism? Accountability journalism and media ownership in the Central and Eastern European countries. *Journalism Studies*, vol. 13, p. 763–774.

SASINSKA-KLAS, T. (2012). New Dimensions of Political Communication: Chances and Limits. *Informacijos mokslai*, t. 59, p. 84–92.

SCHULTZ, T. (2000). Mass media and the concept of interactivity: an exploratory study of online forums and reader email. *Media, Culture & Society*, no. 22, p. 205–221.

SIUDIKIENĖ, D. (2012). Auditorijos sampratos paradigmos kaita. *Informacijos mokslai*, t. 61, p. 93–112.

SIUDIKIENĖ, D. (2013). Skirtingų Lietuvos auditorijos gyvenimo stiliaus grupių laisvalaikio medijų naudojimo ypatumai. *Informacijos mokslai*, t. 66, p. 35–55.

SJAMSUDDIN, S.; NOOR, I. (2012). Decentralization: a Question for Developing Countries. *Public Policy and Administration*, vol. 11, p. 9–22.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2013). Piniginė socialinė parama nepasiturintiems gyventojams 2012 metais savivaldybėse, vykdančiose savarankiškąją savivaldybių funkciją. [Informacija parengta vadovaujantis savivaldybių administracijų pateiktų statistinių ataskaitų duomenimis.]

THURMAN, N.; MYLLYLAHTI, M. (2009). Taking the paper out of news: A case study of Talous-

sanomat, Europe's first online-only newspaper. *Journalism Studies*, vol. 10, p. 691–708.

TIMBERG, S. (2013). Jaron Lanier: The Internet destroyed the middle class. *Salon*, 2013 05 12 07:00 PM +0300 [interaktyvus] [žiūrėta 2013 07 30]. Prieiga per internetą: <<http://goo.gl/OBC7QO>>.

UIMONEN, P. (2003). Networks of Global Interaction. *Cambridge Review of International Affairs* 16.

VAIŠNYS, A. (2004). Draudimų filosofijos paveldas komunikacijos ir informacijos politikos raidoje. *Informacijos mokslai*, t. 31, p. 11–17.

WAISBORD, S. (2012). *Reinventing Professionalism*. Polity.

WITSCHGE, T.; NYGREN, G. (2009). Journalism: A Profession Under Pressure? *Journal of Media Business Studies*, vol. 6(1), p. 37–59.

ŽILINSKAS, G. (2012). Skaitmeninės atskirties Lietuvos Respublikos regionuose analizė. *Viešoji politika ir administravimas*, nr. 11, p. 502–513.

LITHUANIAN LOCAL MEDIA'S SOURCING OF INFORMATION ABOUT ON-GOING CHANGES IN CASH SOCIAL ASSISTANCE DISTRIBUTION: ASSESSMENT OF THE PROFESSIONALIZATION OF JOURNALISTS

Džina Donauskaitė

S u m m a r y

The article presents an analysis of change of the liberal concept of journalistic professionalism and its structural premises. Drawing on the notion of journalistic professionalism not only as a normative but also as an analytic category, it claims that, despite the growing importance of the quantitative value of information in the contemporary media market, the high level of the professionalism needs to be considered as one of the preconditions for sustaining a successful and competitive media business. The need for the new four directions of journalistic professionalization with respect to the sourcing of information at the level of local media is formulated: 1) diversification of sources according to their decision-making power; 2) diversification of sources according to their position in the societal structure; 3) diversification of sources according to their distance; 4) diversification of sources according to their competences and experiences. Selected for empirical analysis are five local newspapers that were mediating the on-

going changes in cash social assistance distribution in five Lithuanian rural municipalities. The main questions that have been guiding the empirical study were: 1) what the network of information sources used by local journalists consists of? 2) how are information sources in the network connected to each other? 3) do local journalists diversify their sources according to the new four directions defined in the theoretical analysis of the article? The results show that diversification is very limited – journalists rely on sources from local government, almost do not cite the interest groups involved in policy making, completely ignore scientists and other experts, although citing some affected welfare recipients and national-level sources. Overall, the networks of sources for local media journalists are very narrow. Therefore, it is discussed in the concluding remarks of the article whether these results might be interpreted as a signal of the impending and inevitable decline of the analysed local media in the nearest future.